

EKONOMİK COĞRAFYA

Doç. Dr. Nuri YAVAN

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Coğrafya Bölümü
Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı
nuri.yavan@ankara.edu.tr

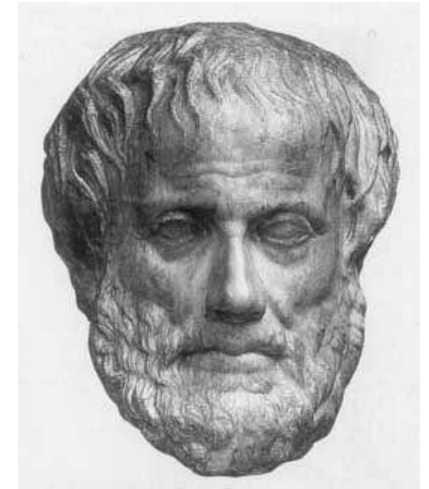
EKONOMİNİN KONUSU

□ Dersin İçeriği

- Ekonominin Konusu ve İktisat'ın Tanımı
- İktisatın Tarihi ve Kuruluşu : Adam Smith
- İktisadın Yöntemi ve Temel Varsayımları
- İktisadın Bölümleri: Makro vs Mikro ve Pozitif vs Normatif
- İktisadın Temel Soruları

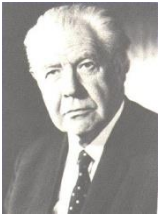
Ekonomi/İktisat Nedir?

- Türkçe'de çeşitli anlamlarda aynı kavramda kullanılan “**ekonomi**” ve “**iktisat**” kelimeleri, halk dilinde, tutma, tutumluluk, esirgeme anlamlarında kullanılmaktadır.
- Arapça'daki “kast” kökünden türetilmiş olan *iktisat* kelimesini Batı dillerinin hemen hepsi *ekonomi* olarak kullanmaktadırlar.
- Bu kelimenin çeşitli dillerdeki yazılışı farklıdır: Fransızca-*economie*, İngilizce-*economics*, İtalyanca-*economia*, Almanca-*ökonomie*.
- Kelimenin aslı Yunanca'daki “oikos” (Ev) ve “nomos” (yönetim) köklerinin birleşmesinden «**Oikonomia**» (*ev idaresi/yönetimi*) oluşmaktadır. Bu bağlamda iktisat «mevcut kaynakların dikkatli yönetimi», daha genel anlamda “malların ve servetin yönetimi” demektir.
- Günlük anlam: ekonomi yapmak, tasarruf yapmak
 - Ör: En ucuz tren/uçak biletini satın alarak «ekonomi» sınıfında seyahat etme
- İktisat olarak kullandığımız Batı'nın ekonomi dediği bilim dalı, Aristo'ya göre “ev halkının oluşumunu ve gelirini” kapsamaktadır. Ya da ekonomi bilimi ev yönetimi ile ilgili tüm bilgileri içermektedir. Kısaca Eski Yunanca'dan kaynaklanan “ekonomi” kelimesi malların yönetimine ve hane halkının idaresine ait bir kavram olarak doğmuştur.

Ekonominin Konusu ve İktisat'ın Tanımı

- **İktisat**, alternatif kullanım alanlarına sahip **kıt** kaynaklar ile **amaçlar** arasındaki ilişkiyi inceleyen bir bilim dalı.
- “İktisat bilimi, insanların çeşitli malları üretmek ve bunları tüketmek için, toplumun tüm üyelerine dağıtmaya yönelik kıt ya da sınırlı üretim kaynaklarını ne şekilde kullandıklarını kapsar”
- “İktisat insanların tüketim ve üretim faaliyetlerini nasıl düzenlediklerini konu edinir.”
- “İktisadın konusu, maddi refaha ulaşmak ve gereğince yararlanabilmek için, çalışma hayatında kişileri ve toplumu incelemektir”
- Amerikalı İktisatçı Paul A. Samuelson: **iktisat**, farklı malları üretmek ve toplumdaki farklı gruplar ve kişiler arasında şimdi veya gelecekte tüketilmek amacıyla dağıtmak için; insanlar ve toplumun **kıt** kaynaklarını nasıl kullandıklarını incelemektedir.
- “İktisat, insan isteklerini tatmin eden mal ve hizmetlerin nasıl üretildiğini, nasıl bölüştürüldüğünü ve nasıl tüketildiğini açıklamaya çalışan, kıt kaynaklarla sonsuz insan istekleri arasında denge kurmaya çalışan bir bilim dalıdır.”
- **İktisat**, *'kıt veya sınırlı kaynakların, sınırsız istek ve gereksinimleri tatmin etmek için nasıl kullanıldığının ve koordine edileceğinin incelenmesi'*dir.
- Kıt kaynaklar: iş gücü, toprak, sermaye, girişimcilik
- Koordinasyon: hangi mallar, ne kadar, nasıl ve kimin için üretilecek?
- İstek: sınırsız gelire karşılanmak istenen duygu

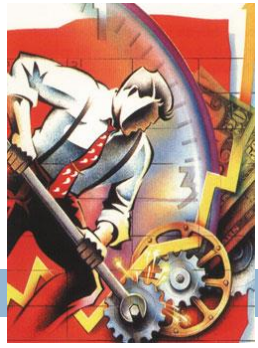

Bazı İktisat Tanımları

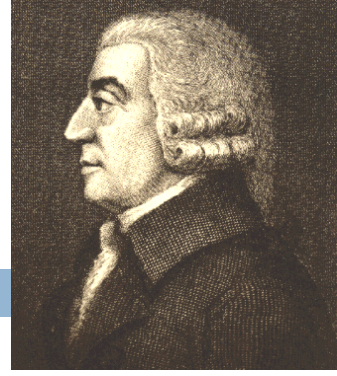
- “İktisat bilimi, insanların çeşitli malları üretmek ve bunları tüketmek için, toplumun tüm üyelerine dağıtmaya yönelik kıt ya da sınırlı üretim kaynaklarını ne şekilde kullandıklarını kapsar”
- “İktisat insanların tüketim ve üretim faaliyetlerini nasıl düzenlediklerini konu edinir.”
- İktisat para kullanarak ve kullanmayarak insanlar arasında değişik işlemlere neden olan faaliyetlerin incelenmesidir.”
- “Çeşitli alternatif alanlarda kullanılabilen sınırlı imkanlar ile, tatmin edilmek istenilen ihtiyaçlar arasındaki ilişkilere ait insan davranışlarını inceleyen bir bilimdir” (L.Robbins).
- “İktisadın konusu, maddi refaha ulaşmak ve gereğince yararlanabilmek için, çalışma hayatında kişileri ve toplumu incelemektir” (A.Marshall).
- “Kişi, aile, firma ya da devlet düzeyinde, kaynakları ve bu düzeylerdeki değer yaratan ya da tüketen eylemleri kapsayan bilimdir” (P.H.Wicksteed).
- “İktisat, insan isteklerini tatmin eden mal ve hizmetlerin nasıl üretildiğini, nasıl bölüştürüldüğünü ve nasıl tüketildiğini açıklamaya çalışan, kıt kaynaklarla sonsuz insan istekleri arasında denge kurmaya çalışan bir bilim dalıdır.”
- Ancak, sosyal bir bilim olan iktisadın, tüm kanunları çok net ve genel özellikler göstermeyebilir. Özellikle “liberal yaklaşımın” kaynağını oluşturan bu tanımlar zaman içerisinde daha çok tartışılır hale gelmiştir.

İktisatın Tarihi

- XVII. yüzyılda bir Fransız bilgini olan Antoine de Montchretien 1615 tarihli eserinde, Ekonomi Politik (economie politique) kavramıyla ekonomi kelimesinin anlamını genişletmiş,
- daha sonra bir başka Fransız bilimcisi Sully ekonomiyi, evden devlete aktarılan maddi şeylerin yönetim sanatı olarak tarif etmiştir.
- Nihayet ekonomi biliminin kurucusu Adam Smith'e kadar gelindiğinde ekonomi (iktisat) bilimi bugünkü anlamına ulaşmıştır.
- Ekonomi 18. Yüzyılın ilk yarısında aile veya ev bütçesinin yönetimi olarak biliniyordu.
- 18. Yüzyılda İngiltere'de meydana gelen endüstri devrimiyle birlikte hızlı bir değişim yaşandı. Bundan önce üretim, malların kullanımı ve hizmetler daha küçük ölçeklerde yapılırken, ekonomik süreç ev veya aile ölçeğinden daha geniş bir ölçeğe kavuştu.
- Endüstri devrimiyle Batı Avrupa'da üretimin doğasında toplumsal ilişkileri de kuşatan önemli değişimler görüldü. Daha büyük oranlarda fabrikalarda yapılan üretim uzmanlaşmayı ve ilk kez **işbölümü** düşüncesini ortaya çıkardı.

İktisat biliminin kurucusu: Adam Smith

- İktisat biliminin kurucusu olarak İskoçyalı Adam Smith kabul edilir.
- Adam Smith işbölümünü 1776 yılında yayımladığı “**Ulusların Zenginliği**” adlı kitabında tanımlar. Smith işbölümünü fabrika örneğinden yola çıkarak bir grup insanın üretimin farklı aşamalarında uzmanlaşması olarak görür. Smith’in burada ifade ettiği daha geniş bir anlam taşır. **Ekonomi bir evin yönetiminden çıkmış daha büyük şeyler üzerine yoğunlaşmıştır.**
- Bireysel olarak yapılan şeyler birlikte yapılmaya başlanmıştır
- Bu dayanışma Smith’in **görünmez el (invisible hand)** metaforuyla tanımlanır. Her birey bütün bir sürecin sadece bir kısmını gerçekleştirmesi için görünmez bir el tarafından yönetilir.
- Evrensel olarak yararlı ve bütün bağlamlardaki toplumsal organizasyonla **uyumlu bir pazar mekanizmasıdır.** Ekonomi artık evin yönetimi yerine ulusların zenginliğini teşvik eder. Adam Smith tarafından geliştirilen ulusal üretim ve tüketim analizinden **politik ekonomi kavramı** doğmuştur. Asıl anlamı **ulusal ölçekte kaynakların yönetimi anlamına gelir.**

İktisadın Bölümleri: Makro vs Mikro

- **Mikro iktisat:** ekonomideki piyasalar ve bireysel karar birimlerinin incelenmesi.
- Tüketici davranışı, fayda-maliyet analizi, firmaların karlarının belirlenmesi.
- Bu bağlamda piyasa mekanizması içerisinde hangi malların, nasıl ve kimin için üretileceğine dair soruların cevaplarını arar.
- **Makro iktisat:** Ekonominin işleyişinin bütün olarak incelenmesi. Bu bağlamda ekonomideki büyümeyi inceler.
- Makro büyüklükler olan büyüme, milli gelir, enflasyon, istihdam, fiyatlar genel düzeyi, para miktarı ve faiz oranı gibi olguları araştırır.
- **Mikro iktisat bir ağacı, makro iktisatta ormanı** temsil ettiği varsayıldığında, bir ağaç hasta iken ormanın genel durumu iyi olabilir. Bu nedenle mikro anlamda geçerli olanlar makro anlamda geçeli olmayabilir. Yani “mikrolarının” toplanması ile “makroya” ulaşılmaz.

Pozitif vs Normatif

Pozitif İktisat

Betimleme
Açıklama
Kuram
Kuram
Düşünceyi öne çıkarma
Yasalar
Bilim
Gerçek Yargılar
İşaret edici yönlendirme
halinde ifadeler
Gerçek hakkında
sınanabilir ifadeler

Normatif İktisat

Talimat
Öğütme
Pratik
Politika
Faaliyet
Kurallar
Sanat
Değer Yargıları
Emredici yönlendirme
halinde ifadeler
Sınanamayabilir, hisleri
ifade eden açıklamalar

- **Pozitif iktisat:** iktisatta ne olduğu ile ilgilenir. Gerçekler, neden-sonuç ilişkisi. Değer yargısından bağımsızdır. Pozitif iktisat iktisadi olay ve olguların ne olduğuna ve nasıl olduğuna bakar. Nedir sorusunun yanıtını verir. **Ör: Gelir artarsa tüketim artar**
- **Normatif iktisat:** İktisadi olaylarda ne olması gerektiğini inceler. Çözüm sunmaya çalışır. Değer yargısı vardır. Normatif iktisat arzulananı yani ideali araştırır. Marksist ve kurumsal iktisatçılar normatif olmakla suçlanırlar. **Ör: Enflasyonla mücadele edilmelidir**
- **Normatif iktisadın sorgulayıcı tutumu pozitif iktisada dinamizm kazandırır.**
- **Pozitif iktisat**, doğru-yanlış ölçütünü gözönüne alırken, **normatif iktisat**, ise yargı belirtmektedir.
- İktisadi modeller, reele benzerler, ama reel değildirler. Bütün somutu kucaklamazlar. Ama reeli temsil etme iddiası vardır.
- Pozitif iktisat "nedir", normatif "ne olmalıdır"ı söyler.

İktisadın Yöntemi ve Varsayımları

- İktisat, **pozitivist bilimsel yöntemi** kullanır.
- Modelleme geleneğinin en güçlü olduğu disiplindir.
- Kuramlaştırma ve genelleştirme temel önceliktir.
- Teori, yasa, model ve ilkeler inşa etmeye çalışır.
- Hem *Analiz* yapmak hem de *kestirimde (tahmin/öngörü)* bulunmak esas önemdedir.
- İktisadi kuramlar, ekonomik modeller kurularak ve sınanarak geliştirilirler. Kuramları, modelleri basitleştirilmiştir.
- Teori ve Model oluştururken, **Ceteris paribus**, (*diğer şeyler sabitken*) varsayımına dayanır.
 - **Ceteris paribus**: iki değişken arasındaki ilişkiyi incelerken, diğer değişkenlerin sabit kaldığı varsayımı. Ör: iktisadi olarak, bir mala olan talebi ölçmek için fiyat dışındaki bağımsız değişkenlerin sabit kabul edildiğini belirtmek için kullanılır.
 - Bir malın olan talebi belirleyen şey, fiyattır. Yani bir malın fiyatı ona olan talebi belirler. Oysa bir mala olan talebi, sadece fiyatı belirlemez, bunun yanında diğer malların fiyatı, tüketicilerin geliri, tercihleri, zevk ve alışkanlıkları vb. değişkenlerde talebi belirler. Ceteris paribus, bu değişkenlerin/faktörlerin etkisinin sabit tutulduğunu varsaymakta ve sadece mala olan talebin fiyattaki değişimle ilgili olduğunu varsayarak analiz yapmaktadır.
 - Ceteris paribus varsayımının kullanmanın amacı, bu sayede iki değişken arasındaki ilişkiye odaklanabilmenin mümkün olması ve iktisatçılar model/teori oluştururken buna ihtiyacı olmasıdır.

İktisadın Yöntemi ve Varsayımları

- **Terkip hatası** : birey için iyi veya doğru olan bir şeyin, herkes veya toplum içinde iyi/doğru olacağı biçimindeki yanlış görüş. (**ekolojik yanılığa** benzer)
- Bireysel düzeyde geçerli olan bir hususun, ekonomi düzeyinde de mutlaka geçerli olduğu biçiminde algılanması. Bu değerlendirme, doğru gibi görünmesine rağmen yanlıştır.
- Ör: bir çiftçi daha fazla ürettiğinde daha fazla gelir elde eder fakat tüm çiftçiler daha fazla üretirse malın fiyatı düşer ve daha az gelir elde ederler.
- **Nedenseme yanlışlığı**: Olayların zamanlaması nedeniyle yapılan neden-sonuç ilişkisine dair değerlendirme hatalarını içerir. *olayların ilgisiz şeylerle açıklanmaya çalışılması.*
- Arka arkaya olan iki olaya bakarak, birinci olay ikincisinin gerçekleşmesine neden oldu biçiminde yanlış bir neden-sonuç ilişkisi kurma yanlışlığı.
- **Yanlış nedensellik** veya **mantık hatası** da denilen bu ilke, bir şeyin bir şeyden önce olması ya da bir şeyin aynı zamanda olması ve bunun nedensellik ilişkisine dayandırılmasıyla ortaya çıkan mantık hatasıdır.
- Ör. Depremin meydana gelmesinin nedeni deniz suyu sıcaklığında görülen aşırı artışlara bağlanarak açıklanıyorsa, bu nedenseme yanlışlığına girer.
- İktisat biliminin temel amacı evrensel geçerli yasalar, ilkeler ve kurallar bulmaktır
- İktisadi modeller, reele benzerler, ama reel değildirler. Bütün somutu kucaklamazlar. Ama reeli temsil etme iddiası vardır.

İktisadın/Ekonominin Temel Varsayımları

- **Rasyonel aktör/insan (Homo-economicus) varsayımı:** tüm insanların veya iktisadi aktörlerin (karar vericilerin) rasyonel, kendi çıkarının peşinde koşan ve karını/faydasını maksimize etmeye çalışan şekilde davrandığı kabulü. İnsanların piyasanın sinyallerine akılcı şekilde ve tahmin edilebilir biçimde tepki verdiği, fayda ve maliyeti esas alarak karar verdiği inancı. **Homo Ekonomikus:** "iktisadi insan" anlamındadır. En az maliyetle, en yüksek faydayı sağlamak amacıyla kodlanmış, yalnızca ekonomik çıkarının peşinde koşan birey veya firma. Buna göre *insanlar adeta hesap makinesi gibidirler.*
- **Piyasada rekabet ve denge varsayımı:** Rasyonel bireyler doğrudan veya firmalar aracılığıyla **piyasada** birbirlerine karşı rekabet içindedir. Piyasa, en iyi mekanizmadır ve her zaman en büyük etkinlik ve verimlilik üretir ve bir yerde dengeye gelir. **Denge,** piyasadaki **tam rekabet** yoluyla sağlanır. Belirli bir fiyatta, arz talebi karşıladığı zaman, maksimumu etkinlik durumu hasil olur ki buna «denge» durumudur. (*Denge: toplam arzla toplam talebin birbirine eşit olduğu durum*)
- **Ekonominin yasa, model ve ilkelerle çalıştığı varsayımı:** Ekonomik süreçlerin piyasada belirli yasa ve ilkelere göre çalıştığı varsayımı ve bu nedenle iktisatın bir «bilim» olarak tıpkı fizik gibi formal istatistiksel modeller ve matematiksel denklemler kullanılarak tüm ekonomik süreçleri ve davranışların tahmin edebileceği, sayısallaştırılarak ölçülebileceği kabulü.
- **Evrensellik varsayımı:** Ekonomik süreçlerin, yukarıda belirtilen iktisadi yasa, model ve ilkelere göre her bağlamda aynı şekilde çalıştığı düşüncesi ve bu nedenle ekonomik modellerin her yere uygulanabileceği varsayımı.

İktisadın Temel Soruları

- İktisat biliminin cevaplandırmasını gereken **dört temel soru** bulunmaktadır. Bunlar:

- **1. Ne üretilecek?**

Bu soruya serbest piyasa ekonomilerinde firma ve tüketiciler (bazende devlet) ve bunların karşılıklı etkileşimi ile cevap bulunabilmektedir. Serbest piyasa ekonomilerinde ne üretileceğinin kararının verilmesinde en önemli rolü “**fiyat**”lar üstlenir.

- **2. Ne kadar üretilecek?**

İktisat biliminin cevaplaması gereken ikinci soru olan “bir ekonomide ne kadar mal ya da hizmet üretileceği” sorusu da mevcut ekonomik siteme göre değişiklik gösterecektir. Serbest piyasa ekonomilerinde, yani ürün fiyatının arz ve talep tarafından belirlendiği ekonomilerde, bir ürünün ne kadar üretileceği **fiyatlar** tarafından belirlenecektir.

- **3. Nasıl üretilecek?**

Mal ya da hizmetlerin nasıl üretileceği sorusunun cevabını belirleyen en önemli faktör ekonominin sahip olduğu kaynaklar, diğer bir ifade ile **üretim faktörleridir**. Hangi üretim faktörü ekonomide bol ise, o üretim faktörünün fiyatı düşük olacaktır. O yüzden ürünlerin nasıl üretileceğini üretim faktörlerinin miktarı belirleyecektir.

- **4. Kim üretecek?**

Ne, ne kadar ve nasıl üretilecek sorularının cevabını kim verecek? Bu soruların cevabı uygulanan **ekonomik sistem’e** göre farklılıklar gösterecektir. **Merkezi planlama ekonomilerinde** (ya da kumanda ekonomileri) ne, ne kadar ve nasıl üretileceği sorularının cevabını **devlet** verir. **Serbest piyasa ekonomilerinde** neyin, ne kadar ve nasıl üretileceğine kendi çıkarlarının maksimizasyonunu amaçlayan **bireyler (tüketiciler)** ve **firmalar (üreticiler)** tarafından karar verilir.